

Némaság és csend*

Régen kezdődött.

És még ma is tart. Éppen most is.

Amikor régen mindez elkezdődött, éppen dolgoztak. Mondhatnám, hogy a főművükön, csak hát ez így nem lenne igaz. Annyiban igaz, hogy úgy dolgoztak, mint azok, akik a főművükön dolgoznak, azaz az utolsón.

Szóval éppen dolgoztak, talán még nem is ismerték egymást. Bár, ha körbe nézünk itt, nagyon nehéz elképzelni, hogy nem ismerték egymást.

Mert el lehet azt véletlenül képzelni, hogy Kurtág, már az 1950-es évek Párizsában felfigyel a verebek csivitelésére, hogy aztán veszekedésüket meg is jelenítse az 1. vonósnegyes negyedik tételében. Ugye, hogy nem.

Csak ezt lehet elképzelni, hogy egy veréb neki sem lehet érdektelen.

De kanyarodjunk csak vissza a „régen kezdődöttökhöz”: Tandori Dezső a *Töredék Hamletnek* kötet szövegeit rendezi épp, Kurtág György a *Bornemisza Péter mondásain* dolgozik. 1968-ra mindketten arra jutottak, hogy talán abba kellene hagyni. Mindent.

Tandori a kötet egyik utolsó szövegeként megírja a *Koan III.* című művet:

Némaság a hang helyett.

De a némaság mi helyett?

Amikor jó pár évvel később ez a szöveg kerül Kurtág kottapapírjára, szinte reflexszerűen írja át:

Némaság a hang helyett.

De a csend mi helyett?

Adódik a kérdés, hogy az irodalmi szöveget szentként tisztelő Kurtág miért pont Tandori szavaihoz nem ragaszkodik foggal-körömmel. Ha körbenézünk majd itt, egyszerűnek tűnik a válasz: miért is ragaszkodna bárki egy-egy szóhoz, ha úgy érzi, hogy az a sajátja?

A saját szóhoz, vagy inkább a saját hanghoz való ragaszkodás teljes hiánya – milyen furcsa ezt épp Kurtággal kapcsolatban kimondani – valóságos motívumbokrot terem a Beckett-szcénák végén, ennél radikálisabban nem is lehetne szembe menni azzal a hétköznapi tapasztalattal, hogy a végén minden ugyanolyan, hogy a befejezés csak egyféle lehet.

Hogy az abbahagyás csak egyféle lehet.

Tandori és Kurtág tapasztalata, hogy az abbahagyás, az elhallgatás, azaz maga a csend hol ilyen, hol olyan, talán az egyik legváltozatosabb valami az életben. S hogy épp melyik abbahagyást választjuk, hogy mikor jön el az elhallgatás ideális pillanata,

* Molnár Szabolcs zenetörténész lapunkban közölt írását *A betűből. A szóból. Kéziratlenyomatok Tandori Dezső és Kurtág György találkozásairól (2018–2022)* címmel a budapesti FUGA-ban megrendezett kiállítás 2022. április 28-i megnyitóján olvasta fel.

hogy épp melyik csend szólít meg, az puszta választás – hétköznapi módon kifejezve: tetszés-nemtetszés kérdése – a kertelés nélküli, póre esztétikum.

Persze most joggal szakíthatna valaki félbe, hogy amikor Tandori Dezső a *Töredék Hamletnek* verseivel kijelölte önmaga számára a hang és a hallgatás határát, amikor Kurtág György a *Bornemisza Péter mondásaiban* az önmagára zúdított átkokkal saját torkára forrasztotta a szót (s ezzel izgalmas művészi kihívás elé állította énekesét) vajon nem az írás etikai dimenzióiról beszéltek-e. De bizony arról. Az ember nem szívesen hangoztat trivialisításokat, de vannak olyan idők, amikor nem lehet megúszni: egy választás esztétikai és etikai dimenziói nem szétszálazhatók. Minden szó, minden hang kettős elvárást elégít ki, egy becsületes ember pedig minden szavát, minden hangját írásba adja. Kézírásba. Hogy legyen nyoma. Aki itt körbejár, aki itt körbenéz, nyomokat talál majd. Újra és újra egymást keresztező lépések nyomait, de leginkább egymás nyomaiba lépő nyomokat. Aki itt körbejár, aki itt körbenéz, azt tapasztalja majd, hogy Tandori és Kurtág számára ugyanazt az apró térdarabot ajánlotta fel az univerzum, magyarán mondván mindig ugyanott, mindig egyhelyen tartózkodtak. Nehéz belegondolni, pedig muszáj lesz: Tandori Dezső és Kurtág György soha nem találkoztak személyesen, soha nem voltak egyidőben egyhelyen. A „szeretettel ölel” fordulat náluk tényleg csak szóvirág. De hát... végül is... virág az ember.